

UČNI NAČRT

FILOZOFIJA

Gimnazija

Splošna, klasična, strokovna gimnazija

Obvezni, izbirni predmet, matura (70/105/210 ur)

UČNI NAČRT

FILOZOFIJA

Gimnazija: Splošna, klasična, strokovna gimnazija

Obvezni, izbirni predmet, matura (70//105/210 ur)

Predmetna komisija:

Mišo Dačić, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Gimnazija Kranj, predsednik

Alenka Hladnik, Srednješolski center Rudolfa Maistra Kamnik, članica

dr. **Marjan Šimenc**, Gimnazija Bežigrad Ljubljana, Filozofska fakulteta v Ljubljani, član

dr. **Lenart Škof**, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, član

Pri posodabljanju učnega načrta je predmetna komisija za posodabljanje učnega načrta za filozofijo izhajala iz veljavnega učnega načrta za filozofijo iz leta 1998.

Recenzenta:

dr. **Dean Komel**, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta

Aleksander Cvek, Gimnazija Nova Gorica

Uredila: **Nataša Purkat**

Sprejeto na 110. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje 14. 2. 2008.

Kazalo

1 OPREDELITEV PREDMETA	5
2 SPLOŠNI CILJI/KOMPETENCE	5
2.1 Operativni cilji/kompetence	6
3 CILJI IN VSEBINE	7
3.1 Modul A - splošna in strokovna gimnazija (70 ur).....	7
3.1.1 Posebni cilji modula.....	7
3.1.2 Členitev vsebin	7
3.1.2.1 Kaj je filozofija? (10 ur).....	7
3.1.2.2 Kaj lahko vem? (15 ur).....	7
3.1.2.3 Kaj naj storim? (15 ur)	9
3.1.2.4 Izbirna tema (25 ur).....	10
3.1.3 Izvedbeni napotki.....	10
3.2 Modul B - klasična gimnazija (105 ur).....	11
3.2.1 Posebni cilji modula.....	11
3.2.2 Členitev vsebin	11
3.2.2.1 Kaj je filozofija? (5 ur)	11
3.2.2.2 Antična filozofija (30 ur).....	12
3.2.2.3 Kaj lahko vem? (15 ur).....	12
3.2.2.4 Kaj naj storim? (15 ur)	13
3.2.2.5 Izbirna tema (25 ur).....	14
3.2.3 Izvedbeni napotki.....	15
3.3 Modul C – izbirni modul (210 ur)	16
3.3.1 Cilji	16
3.3.2 Vsebine	16
3.3.2.1 Teme	16
3.3.2.2 Filozofsko besedilo.....	20
3.3.2.3 Naloga	22
3.3.3 Izvedbena pojasnila.....	22
4 PRIČAKOVANI DOSEŽKI.....	23
5 MEDPREDMETNE POVEZAVE.....	24
5.1 Medpredmetne povezave.....	24

5.2 Kroskurikularne teme	25
6 DIDAKTIČNA PRIPOROČILA	26
6.1 Izhodišče pouka	26
6.2 Izvedba pouka.....	26
6.2.1 Izbirnost	26
6.2.2 Metode poučevanja	26
6.2.2.1 Dialog	27
6.2.2.2 Branje filozofskih besedil.....	27
6.2.2.3 Pisanje	27
7 VREDNOTENJE DOSEŽKOV	28

1 OPREDELITEV PREDMETA

Filozofija je splošno izobraževalni predmet. V gimnazijskem programu se poučuje v 3. ali 4 oziroma v obeh letnikih. V splošni in strokovni gimnaziji obsega 70 ur, v klasični 105 ur, kot izbirni modul pa ima dodatnih 210 ur.

Filozofija je bila ob rojstvu zahodne civilizacije opredeljena kot ljubezen do modrosti. Ukvarja se z vprašanji, ki si jih ljudje že od nekdaj zastavljajo. Ožje vzeto je filozofija kritična refleksija izkustva, vednosti in delovanja, ki poskuša opredeliti načela vednosti in vrednote, ki usmerjajo delovanje. Prek različnih metodoloških pristopov filozofija podaja odgovore na temeljna vprašanja sveta in človeka. Iz svojih disciplinarnih področij ter s stališča različnih sodobnih filozofskih šol analizira součinkovanje med svetom ter človekom. Kot takšna je filozofija zavezana iskanju odgovorov na aktualna vprašanja družbenega sobivanja, razlagi sodobnih družbenih pojavov ter opredelitvi človekovega mestu v okolnem svetu (narava in družba) in tako ljudem pomaga pri oblikovanju njihovega življenja.

2 SPLOŠNI CILJI/KOMPETENCE

Pouk filozofije uvaja dijake/dijakinje v filozofsko raziskovanje lastnega življenja:

- Usmerja jih v samostojno, ustvarjalno mišljenje in presojanje.
- Spodbuja razmislek o njih samih in svetu, družbi in naravi.
- Spodbuja kritično refleksijo vsakdanjega izkustva, vednosti, vrednot in delovanja.
- Omogoča razumeti pomen različnih disciplinarnih usmeritev v filozofiji ter vlogo posameznih filozofskih šol.
- Prispeva k razvijanju jezikovnega izražanja.
- Vodi k strpnemu dialogu na podlagi racionalnih argumentov.
- Omogoča razumeti, kako so temeljni filozofski pojmi osnova humanistike, družboslovja, naravoslovja, religije in umetnosti.
- Pomaga pri orientaciji v življenju.

2.1 OPERATIVNI CILJI/KOMPETENCE

Pri pouku filozofije dijaki/dijakinje:

- odkrivajo in raziskujejo filozofske probleme,
- filozofsko preučujejo pojme,
- povezujejo raziskovanje pojmov in problemov z osebnim izkustvom, ustreznimi avtorji in besedili,
- oblikujejo in predstavljajo racionalne argumente,
- uporabljajo jezik jasno, konsistentno in ustrezno obravnavanim problemom,
- vzpostavljajo dialog med osebno izkušnjo in različnimi filozofskimi tradicijami

Tako skozi navedene cilje dijaki/dijakinje razvijajo sposobnost kritičnega mišljenja in etične refleksije, zaradi česar se lažje orientirajo v življenju in samostojno odločajo v demokratični družbi.

Ker so filozofski problemi odprti, ukvarjanje z njimi spodbuja odprtost duha in pogloblja sposobnost ustvarjalnega oblikovanja novih idej in rešitev problemov.

3 CILJI IN VSEBINE

3.1 MODUL A - SPLOŠNA IN STROKOVNA GIMNAZIJA (70 UR)

3.1.1 Posebni cilji modula

- refleksija vednosti in vrednot
- orientacija v življenju

3.1.2 Členitev vsebin

3.1.2.1 Kaj je filozofija? (10 ur)

Cilji

dijaki/dijakinje:

- razumejo posebnosti filozofske zastavitve vprašanj
- razumejo filozofske temelje našega razumevanja sveta in samega sebe

Vsebine:

- filozofija in vsakdanje izkustvo
- filozofsko zastavljanje vprašanj
- izvor filozofskih vprašanj
- filozofija in različna področja človeškega izkustva (znanost, umetnost, religija) in delovanja
- filozofske discipline
- nastanek in poglobljena obdobja zgodovine filozofije
- filozofija kot tradicija in filozofija kot osmišljanje sveta
- filozofija in svoboda duha

3.1.2.2 Kaj lahko vem? (15 ur)

Cilji

Tema uvede dijake/dijakinje v problematiko spoznanja, kar pomeni, da:

- poznajo in razumejo osnovne probleme tega področja ;
- so sposobni analizirati nek spoznavni problem in razumeti predlagane rešitve;
- znajo uporabljati temeljne pojme;
- znajo uporabiti pridobljena spoznanja za razumevanje znanstvenega spoznanja, s katerim se srečujejo pri drugih predmetih;
- so sposobni refleksije o tem, kaj je kritično mišljenje;
- ozavešijo in analizirajo svoj odnos do znanstvenih spoznanj, s katerimi se srečujejo pri drugih predmetih, še zlasti premislijo o vlogi znanosti v človeškem življenju
- na koncu znajo pridobljene uvide uporabiti za refleksijo svojega odnosa do spoznanja.

Predlogi vsebin:

pojmi

- spoznanje, dvom, gotovost, vednost, resnica
- izkustvo in razum, empirično in racionalno, a priori in a posteriori
- objektivno in subjektivno, relativno in absolutno, dogmatično in kritično
- indukcija, dedukcija, druge metode spoznanja

avtorji

- Protagora (relativnost spoznanja)
- Platon (vednost in mnenje)
- Descartes (racionalistično pojmovanje spoznanja)
- Locke (empiristično pojmovanje spoznanja)
- Kant (pogoji možnosti spoznanja)

problemski sklopi

- sestavine spoznanja in razmerja med njimi
- spoznavne metode in sredstva
- osnovni problemi spoznanja
- odnos med subjektom in predmetom spoznanja
- glavne spoznavnoteoretske usmeritve
- kritično mišljenje

3.1.2.3 Kaj naj storim? (15 ur)

Cilji

Tema uvede dijake/dijakinje v filozofsko problematiko etike, kar pomeni, da:

- poznajo in razumejo nekatere temeljne probleme tega področja;
- so jih zmožni analizirati in razumeti predlagane rešitve;
- znajo uporabljati temeljne pojme;
- znajo povezati pridobljeno znanje z osebnim premislekom načeli, ki vodijo naše ravnanje

Predlogi izvedbe vsebin:

pojmi

- etika in morala
- svoboda in odgovornost
- dobro in vrline
- dolžnost - ugodje, sreča in dobro življenje

avtorji

- Epikur (ugodje)
- Aristoteles (sreča in vrlina)
- Mill (koristnost dejanja)
- Kant (dolžnost)
- Nietzsche (kritika tradicionalne morale)
- Sartre (svoboda in tesnoba)

problemski sklopi

- človek in njegovo delovanje
- vrednote in moralnost
- racionalna, emotivna, religiozna ipd. utemeljitev morale - etika kot filozofija morale
- moralni relativizem

3.1.2.4 Izbirna tema (25 ur)

Učitelj skupaj z dijaki izbere problem ali dva, ali v smiselno celoto povezan niz problemov (izbor ni zaprt, sprejemljivo je vsako filozofsko utemeljeno spraševanje). Osnova izbire so interesi učitelja in dijakov; v strokovnih gimnazijah se bo izbirna tema tako večinoma ujemala z obarvanostjo gimnazijskega programa (v umetniških gimnazijah bo denimo največkrat s področja estetike).

Cilji

Dijaki/dijakinje naj poglobljeno razumejo izbrano filozofsko problematiko, kar pomeni, da:

- poznajo in razumejo izbrani problem;
- ga znajo analizirati in razumejo obravnavane rešitve;
- znajo uporabiti ključne pojme;
- znajo samostojno razmišljati o dani temi in tematiko povezati s svojim izkustvom.

Predlogi izbirnih vsebin

Navedena so osnovna področja in pri vsakem samo ena ali več možnih tem; gre torej samo za nekaj zgledov, učitelj pa lahko izbere teme, ki tu niso omenjene.

- ontologija in metafizika: področja biti in enotnost biti, bit in bistvo
- filozofija religije: bistvo religije, dokazovanje božjega bivanja
- antropologija: kdo (kaj) je človek
- estetika: lepota in resnica v umetnosti
- politična filozofija: etika in politika
- zgodovina filozofije: spoznavanje temeljnih filozofskih stališč v zgodovini mišljenja
- etični problemi sodobnosti (smisel življenja, smrt, samomor, abortus, evtanazija, pravice živali, ekološki problemi ...)
- etične dileme tekmovalnega športa

3.1.3 Izvedbeni napotki

Učitelj po lastni presoji izbere tiste probleme, rešitve in pojme, ki se mu zdijo bistveni za razumevanje neke teme.

- Izbirna tema ni nujno ločena enota. Lahko se jo vključi v obravnavo spoznanja oziroma etike in se ji nameni več časa, smiselno pa je, da se pouk z izbirnimi vsebinami izvaja na koncu leta, ko so dijaki že nekoliko uvedeni v filozofijo in lahko pri pouku bolj sodelujejo.
- V členitvi programa je porazdeljenih samo 60 ur; vanje mora učitelj vključiti tudi čas za utrjevanje in preverjanje. Deset ur je zaradi lažje uresničitve ciljev nerazporejenih.

3.2 MODUL B - KLASIČNA GIMNAZIJA (105 UR)

3.2.1 Posebni cilji modula

- refleksija vednosti in vrednot
- orientacija v življenju
- uvod v antično filozofijo

3.2.2 Členitev vsebin

3.2.2.1 Kaj je filozofija? (5 ur)

Cilji

Dijaki/dijakinje:

- razumejo posebnosti filozofske zastavitve vprašanj
- razumejo filozofske temelje našega razumevanja sveta in samega sebe

Vsebine:

- filozofija in vsakdanje izkustvo
- filozofsko zastavljanje vprašanj
- izvor filozofskih vprašanj
- filozofija in različna področja človeškega izkustva (znanost, umetnost, religija) in delovanja
- filozofske discipline
- nastanek in poglavitna obdobja zgodovine filozofije
- filozofija kot tradicija in filozofija kot osmišljanje sveta
- filozofija in svoboda duha

3.2.2.2 Antična filozofija (30 ur)

Cilji

Dijaki/dijakinje:

- pridobijo pregled antične filozofije;
- razumejo glavne probleme te filozofije;
- znajo uporabiti osnovne pojme;
- znajo razložiti rešitve, ki so jih predlagali tedanji filozofi.

Vsebine:

- predsokratska misel: nauk o počelih in elementih, vprašanje biti, postajanja in gibanja, mit in logos;
- grška sofistika: problem človeka in spoznanja;
- Sokrates: teorija pojma in nauk o vrlini, neraziskovanega življenja ni vredno živeti;
- Platon: nauk o idejah in spoznavanju, dobro in pravično;
- Aristoteles: kritika platonističnega dualizma, teorija substance in kategorije bivajočega, teorija znanosti, aristotelska slika sveta, etika vrline;
- helenistična filozofija: dogmatizem in skepticizem, filozofija kot način življenja, poglobitev etičnega in odnos do transcendence, krščanstvo in grška filozofija.

3.2.2.3 Kaj lahko vem? (15 ur)

Cilji

Tema uvede dijake/dijakinje v problematiko spoznanja, kar pomeni, da:

- poznajo in razumejo osnovne probleme tega področja ;
- so sposobni analizirati nek spoznavni problem in razumeti predlagane rešitve;
- znajo uporabljati temeljne pojme;
- znajo uporabiti pridobljena spoznanja za razumevanje znanstvenega spoznanja, s katerim se srečujejo pri drugih predmetih;
- so sposobni refleksije o tem, kaj je kritično mišljenje;
- ozavestijo in analizirajo svoj odnos do znanstvenih spoznanj, s katerimi se srečujejo pri drugih predmetih, še zlasti premislijo o vlogi znanosti v človeškem življenju
- na koncu teme znajo pridobljene uvide uporabiti za refleksijo svojega odnosa do spoznanja.

Predlogi izvedbe vsebin:

pojmi

- spoznanje, dvom, gotovost, vednost, resnica
- izkustvo in razum, empirično in racionalno, a priori in a posteriori
- objektivno in subjektivno, relativno in absolutno, dogmatično in kritično
- indukcija, dedukcija, druge metode spoznanja

avtorji

- Protagora (relativnost spoznanja)
- Platon (vednost in mnenje)
- Descartes (racionalistično pojmovanje spoznanja)
- Locke (empiristično pojmovanje spoznanja)
- Kant (pogoji možnosti spoznanja)

problemski sklopi

- sestavine spoznanja in razmerja med njimi
- spoznavne metode in sredstva
- osnovni problemi spoznanja
- odnos med subjektom in predmetom spoznanja
- glavne spoznavnoteoretske usmeritve
- kritično mišljenje

3.2.2.4 Kaj naj storim? (15 ur)

Cilji

Tema uvede dijake/dijakinje v filozofsko problematiko etike, kar pomeni, da:

- poznajo in razumejo nekatere temeljne probleme tega področja;
- so jih zmožni analizirati in razumeti predlagane rešitve;
- znajo uporabljati temeljne pojme;
- znajo povezati pridobljeno znanje z osebnim premislekom o načelih našega ravnanja

Predlogi izvedbe:

pojmi

- etika in morala
- svoboda in odgovornost
- dobro in vrline
- dolžnost - ugodje, sreča in dobro življenje

avtorji

- Epikur (ugodje)
- Aristoteles (sreča in vrlina)
- Mill (koristnost dejanja)
- Kant (dolžnost)
- Nietzsche (kritika tradicionalne morale)
- Sartre (svoboda in tesnoba)

problemski sklopi

- človekovo delovanje
- vrednote in moralnost- racionalna, emotivna, religiozna ipd. utemeljitev morale
- etika kot filozofija morale
- moralni relativizem

3.2.2.5 Izbirna tema (25 ur)

Učitelj skupaj z dijaki izbere problem ali dva, ali v smiselno celoto povezan niz problemov (izbor ni zaprt, sprejemljivo je vsako filozofsko utemeljeno spraševanje). Osnova izbire so interesi učitelja in dijakov; v strokovnih gimnazijah se bo izbirna tema tako večinoma ujemala z obarvanostjo gimnazijskega programa (v umetniških gimnazijah bo denimo največkrat s področja estetike).

Cilji

Dijaki/dijakinje naj poglobljeno razumejo izbrano filozofsko problematiko, kar pomeni, da:

- poznajo in razumejo izbrani problem;
- ga znajo analizirati in razumejo obravnavane rešitve;
- znajo uporabiti ključne pojme;
- znajo samostojno razmišljati o dani temi in tematiko povezati s svojim izkustvom.

Predlogi izbirnih tem

Navedena so osnovna področja in pri vsakem samo ena ali več možnih tem; gre torej samo za nekaj zgledov, učitelj pa lahko izbere teme, ki tu niso omenjene.

- ontologija in metafizika: področja biti in enotnost biti, bit in bistvo
- filozofija religije: bistvo religije; dokazovanje božjega bivanja
- antropologija: kdo (kaj) je človek
- estetika: lepota in resnica v umetnosti
- politična filozofija: etika in politika
- zgodovina filozofije: spoznavanje temeljnih filozofskih stališč v zgodovini mišljenja
- etični problemi sodobnosti: smisel življenja, smrt, samomor, abortus, evtanazija, pravice živali, ekološki problemi
- etične dileme tekmovalnega športa

3.2.3 Izvedbeni napotki

Učitelj po lastni presoji izbere tiste probleme, rešitve in pojme, ki se mu zdijo bistveni za razumevanje neke teme.

- Izbirna tema ni nujno ločena enota. Lahko se jo vključi v obravnavo teme spoznanja oziroma etike, smiselno pa je, da se pouk z izbirnimi vsebinami izvaja na koncu leta, ko so dijaki že nekoliko uvedeni v filozofijo in lahko bolj sodelujejo. Nujno pa je izbirno temo oblikovati tako, da pouk filozofije za dijake tvori smiselno celoto
- V tem modulu je antična filozofija navedena kot ločena enota, vendar to ne pomeni, da se jo obravnava samo takrat. Priporočljivo je, da jo učitelj ustrezno vključi tudi v obravnavo drugih tem. Možno pa je tudi, da nameni pregledu antične filozofije samo nekaj ur, preostale pa vključi v druge tri teme, tako da jih porabi za obravnavo antičnega prispevka k njim.

- V členitvi programa je porazdeljenih samo 90 ur; sem mora učitelj vključiti tudi čas za utrjevanje in preverjanje. Petnajst ur je nerazporejenih zaradi lažje uresničitve ciljev.

3.3 MODUL C – IZBIRNI MODUL (210 UR)

3.3.1 Cilji

Dijaki/dijakinje so sposobni:

- razviti filozofski argument na podlagi lastnega izkustva ter poznavanja in razumevanja filozofskih pojmov in problemov;
- filozofsko predstaviti, interpretirati in ovrednotiti izbrano filozofsko besedilo;
- samostojno raziskati izbrani filozofski problem s študijem različnih virov.

3.3.2 Vsebine

3.3.2.1 Teme

Zadošča izbira ene teme. Izbira je prepuščena učitelju; ta se tudi odloči, kako bo temo obdelal, s katerimi avtorji jo bo osvetlil in s katerimi besedili. Od njega je še odvisno, katerim vsebinam bo dal večji poudarek, kandidati pa naj vsaj okvirno poznajo vse podteme in navedene pojme.

Vprašanje stvarnosti

Tema se ukvarja z naravo stvarnosti, pri čemer združuje tradicionalen ontološki premislek s sodobnejšimi eksistencialnimi vprašanji.

Nekatera osnovna vprašanja so:

Kakšna je temeljna narava stvarnosti? Ali je mogoče množstvo raznolikih pojavov zvesti na enovit temelj ali ne? Ali se vse v svetu dogaja v skladu z zakoni nujnosti ali pa je prostor tudi za svobodo in naključje? Kakšen je odnos med duhovnim in materialnim? Ali je zavest le učinek možganov ali pa obstaja neodvisna duhovna substanca? Kdo sem? Ali imata svet in moje življenje smisel?

Vsebine:

- temelj stvarnosti
- vprašanje metafizike
- nujnost in svoboda
- duhovno in materialno
- človek in smisel
- avtentično življenje

Pojmi:

absurd, avtentičnost, bistvo, bit, bivajoče, determinizem/svobodna volja, dualizem/monizem, duh/telo, eksistenca, idealizem/materializem, jaz, jezikovni relativizem, možnost/dejanskost, nujnost/slučajnost, ontologija, počelo (arhé), pojav (fenomen), pomen, referenca, substanca (bitnost), tesnoba, videz/resničnost, vzročnost (vzrok/posledica)

Vprašanje spoznanja

Tema se ukvarja z naravo in mejami spoznanja.

Nekatera osnovna vprašanja so:

Ali sploh lahko kaj vemo? Kakšna je vloga dvoma v spoznanju? Ali je mnenje nujno neresnično in vednost vselej resnična? Na čem temelji naše spoznanje – na razumu, čutilih ali čem tretjem? Kako jezik določa tisto, kar se nam kaže kot dejstvo? Kaj je razum in v kakšnem odnosu je z izkustvom? Kakšne so podobnosti in razlike med znanostjo in filozofijo?

Vsebine:

- plodnost in meje skepticizma
- mnenje in vednost
- utemeljitev spoznanja
- jezik kot pogoj in meja spoznanja
- razum in njegove meje
- znanost in filozofija

Pojmi:

aksiom, analiza/sinteza, a priori/a posteriori, čustva, čuti/razum, dejstva/vrednote, dogmatizem, dokaz, dvom, empirično/racionalno, očitnost (evidentnost), gnoseologija,

gotovost, hipoteza, koherenca, korespondenca, mistično, občutek, pojem, predsodek, resnica, solipsizem, transcendentalno, transcendentno, verifikacija/falsifikacija, zaznava (percepcija)

Vprašanje morale

V antičnem smislu je tema razmisleko dobrem življenju, novoveško pa razmislek o moralnosti našega ravnanja in o statusu moralnih načel.

Nekatera osnovna vprašanja so:

Ali so moralna pravila vezana na posamezno družbo in zato relativna ali pa so vsaj nekatera načela občečloveška? Ali je temelj morale posamezna družba ali pa morala temelji na globljih temeljih? Kako je mogoče utemeljiti moralna načela, ki jih najdemo za vsakdanjimi moralnimi presojami – so del človeške narave, dana od Boga ali naša iznajdba? Kdaj smo odgovorni za svoja dejanja in kdaj ne? Ali smo sploh odgovorni zanje ali ne ali nemara le delno? Kaj je pomembno pri moralnem vrednotenju – motiv ali posledice dejanja? Katero življenje je dobro življenje? Ali sledenje moralnim načelom vodi k sreči? Je moralo sploh mogoče opredeliti z nekaj temeljnimi načeli? Kakšna je etika, utemeljena na vrlinah?

Vsebine:

- moralni relativizem
- utemeljitev moralnih načel
- svoboda in odgovornost
- vrednote in moralno vrednotenje
- dobro življenje
- vrlina in sreča

Pojmi:

altruizem, asketizem, ataraksija, avtonomija, avtentičnost, cilj (telos), dejanje/dogodek, dejstva/vrednote, determinizem, dolžnost, emotivizem, egoizem, etika, eudaimonia, fatalizem, hedonizem, kategorično/hipotetično, konformizem, dogovor (konvencija), motiv, nihilizem, praktično/teoretično, pravičnost, predestinacija, sredstvo, univerzalizem, utilitarizem

Posameznik in skupnost

Tema se ukvarja s skupnim življenjem ljudi v družbi oziroma državi.

Nekatera osnovna vprašanja so:

Kako upravičiti oblast? Do kam sme država poseči v posameznikovo ali skupnostno življenje in katerih področji ne sme poskušati urejati? Katere oblike skupnega življenja ljudi so najboljše? Ali obstajajo le idealni interesi ali pa tudi skupno dobro? Ali zakoni nujno manjšajo področje svobode? Je mogoče uskladiti pravičnost in enakost? Sta svoboda in enakost združljivi? Katera kazen je pravična? Se je danes še vredno ukvarjati z vizijami idealne družbe?

Vsebine:

- utemeljitev in meje oblasti
- država in skupno dobro
- zakon in svoboda
- pravičnost in enakost
- kršitev zakona in kazen
- družbena utopija

Pojmi:

anarhija, avtoriteta, absolutizem, demokracija (neposredna, predstavniška), diktatura, diskriminacija, družbena pogodba, enakost (absolutna, pred zakonom), ideologija, komunizem, legalno/legitimno, liberalnost, pravice (človekove, naravne, pogodbene), pravičnost (distributivna, retributivna), prevencija, skupnost, totalitarnost, volja (vseh/splošna), svoboda (pozitivna, negativna).

Filozofija religije

Tema se ukvarja z naravo religije in odnosom človeka do Boga oziroma transcendence.

Nekatera osnovna vprašanja so:

Kaj pomeni pojem bog (Bog)? Ali lahko dokažemo obstoj Boga? Če je odgovor da, kako ga dokažemo: z razumom, čutnim izkustvom ali kako drugače? Če je Bog dober, kako je mogoče zlo v svetu? Ali sta morala in religija povezani ali neodvisni med sabo? Če sta povezani, za kakšno povezavo gre? Ali lahko religija osmisli človekovo življenje? Ali religijo lahko obravnavamo le kot psihološki oziroma družbeni pojav? Kaj kritizirajo pri religiji?

Vsebine:

- verovanje in razum
- dokazovanje božjega bivanja
- bog in svet
- govor o bogu
- religija in morala
- kritika religije

Pojmi:

absurd, agnosticizem, ateizem, avtonomija, dobro, deizem, dokaz (ontološki, kozmološki, teleološki in drugi), dualizem, mistično, mit, neizrekljivo, neskončnost, panteizem, počelo, popolnost, predestinacija, presežnost, racionalnost, razodetje, religija, skepticizem, smisel, teizem, transcendenca, vera, zlo

Izbirna tema

Glede na poseben interes dijakov lahko učitelj izbere **filozofsko antropologijo ali estetiko**.

3.3.2.2 Filozofsko besedilo

Potrebno je poznavanje enega filozofskega besedila; od dijakov se pričakuje, da poznajo vse glavne probleme izbranega besedila in znajo na tej podlagi razviti filozofske razsežnosti danega odlomka.

Platon: DRŽAVA (pregledno v celoti, temeljito 5., 6. in 7. knjiga)

Glavni problemi:

- a) Filozofi - voditelji države.
- b) Uresničitev idealne države (prevzem oblasti, vzgoja državljanov).
- c) Narava filozofije (predmet, metoda, cilj).
- č) Vedenje in mnenje.
- d) Dva svetova.
- e) Teorija idej in ideja dobrega.

- f) Interpretacija prispevkov o ladji, soncu, daljici in votlini.
- g) Filozofija in druge znanosti.

Aristoteles: NIKOMAHOVA ETIKA (pregledno v celoti, temeljito knjige 1, 2, 3, 5, 6 in 10)

Glavni problemi:

- a) Delovanje, sreča in najvišje dobro.
- b) Tri temeljne oblike življenja.
- c) Ali je dobro ideja?
- č) Udejstvovanje duše v skladu z vrlino.
- d) Členitev duše in človeškega delovanja.
- e) Vrlina se nagiba k sredini kot svojemu smotru.
- f) Hotena in nehotena dejanja.
- g) Ali je uživanje najvišje dobro?
- h) Etične vrline.
- i) Odnos vednosti in modrosti.
- j) Pravičnost.

René Descartes: MEDITACIJE

Glavni problemi:

- a) Skepticizem in utemeljitev spoznanja.
- b) Narava in doseg dvoma.
- c) Metoda filozofije.
- č) Možnost gotovega začetka.
- d) Pojem (pojmi) substance in odnos med duhom in telesom.
- e) Most med resnicami notranjega sveta in zunanjim svetom (zavest in solipsizem).
- f) Pomeni pojma boga in kako lahko upravičimo verovanje (dokazi za obstoj boga).
- g) Narava in doseg svobodne volje.
- h) Dokazovanje obstoja zunanjega sveta.

Friedrich Nietzsche: H GENEALOGIJI MORALE

Glavni problemi:

- a) Izvor dobrega, slabega in zla
- b) Nihilizem
- c) Ressentiment
- č) Prevrednotenje vrednot in zmaga suženjske morale
- d) Dolg, slaba vest, krivda
- e) Umetniki, filozofi, svečeniki, znanstveniki in volja do moči
- f) Asketski ideali
- g) Nadčlovek

Izbirno besedilo

Glede na poseben interes dijakov lahko učitelj izbere tudi kako drugo klasično filozofsko delo.

3.3.2.3 Naloga

Naloga je daljši esej in dijak jo napiše o temi, ki ga zanima, in na podlagi samostojnega študija virov, pri čemer ga vodi mentor. Dolga je najmanj 2800 in največ 3500 besed.

3.3.3 Izvedbena pojasnila

V izbirnem modulu se še zlasti izrazi avtonomija učitelja, povezana z veliko izbirnostjo: učitelj (skupaj z dijaki) izbere temo in besedilo, ki ju bo obravnaval, ob izbrani temi pa sam določa, katere filozofe in katera besedila bo pritegnil, da bi jo čim bolj približal dijakom. Vnaprej je načrtan le okvir izbire - zaradi prepričanja, da je odlika filozofije razvijanje sposobnosti dijakov za samostojen razmislek o filozofskih problemih. Ta seveda ni mogoč brez dialoga s filozofsko tradicijo zastavljanja vprašanj in njihovega reševanja, vendar je izbira sogovornikov prepuščena učitelju. Z esejem kot obliko preverjanja pa so postavljeni cilji, do katerih mora dijake pripeljati ukvarjanje s filozofijo. Izbirni modul je tako izrazito odprt za različne pristope in omogoča celo paleto individualnih programov.

4 PRIČAKOVANI DOSEŽKI

Modul A

Dijak/dijakinja:

- pozna, razume, zna razložiti in povezati s svojim izkustvom osnovne pojme / avtorje / probleme pri obravnavnih temah
- osnovne pojme zna smiselno uporabljati;
- razume in interpretira besedila, ki jih je učitelj vključil med učne vsebine;
- o tematiki izbirne teme na podlagi lastnega razmisleka napiše daljši razpravljalni esej.

Modul B

Dijak/dijakinja:

- ima pregled nad glavnimi problemi in avtorji antične filozofije in snov ustrezno razumejo;
- pozna, razume, zna razložiti in povezati s svojim izkustvom osnovne pojme / avtorje / probleme, ki jih je izbral učitelj za obvezne teme;
- osnovne pojme zna smiselno uporabljati;
- razume in interpretira besedila, ki jih je učitelj vključil med učne vsebine;
- o izbirni temi na podlagi lastnega razmisleka napiše daljši esej.

Modul C

Dijak/dijakinja v esejistični obliki:

- samostojno razmišlja o izbrani temi;
- interpretira odlomek prebranega filozofskega dela;
- predstavi svojo nalogo o izbranem problemu, ki ga je samostojno raziskal.

5 MEDPREDMETNE POVEZAVE

5.1 MEDPREDMETNE POVEZAVE

Filozofija kot refleksija se naslanja na dijaško izkustvo in znanje, ki so ga dijaki pridobili pri vseh drugih predmetih. Zato so mogoče mnoge vsebinske povezave z drugimi predmeti in dejavnostmi v gimnaziji.

Opozorimo naj le na eksplicitno filozofsko problematiko pri drugih predmetih:

a) Pri *zgodovini je* v prvem letniku je v učni načrt vključena obravnava "pomena grške kulture in filozofije za prihodnji razvoj evropske duhovne kulture in političnih ustanov"

b) Pri slovenščini pouk *književnosti* v tretjem letniku predpisuje obravnavo ali Sartra ali Camusa (eksistencializem). Literarni deli, ki sta obvezni za maturitetni izpit, imata običajno tudi filozofske dimenzije, zato obravnava s filozofskega zornega kota poglobi razumevanje literarnega besedila. Obenem je to za dijake konkretna izkušnja, da mesto filozofskih problemov ni samo pouk filozofije, ampak so filozofski problemi lahko podani tudi literarno.

c) Pri nekaterih izvedbah teme spoznanje je naravna navezava na aksiomatske sisteme, s katerimi se dijaki srečajo pri matematiki. Nekatera veliki filozofi so bili tudi veliki matematiki (Tales, Pitagora, Platon, Descartes, Leibniz, Russell itd.), tako da je mogoče z zgledi prikazati zgodovinsko sovplivanje obeh področij, hkrati pa navezovati ob obravnavni nekaterih vsebinskih področij (ontološki in gnoseološki status matematike, počelo kot število, pojmi neskončno, nič, zakon, pravilo, logična izpeljava, neposredni in posredni dokaz).

č) Temo spoznanje z lahkoto povezujemo s psihološko obravnavo kognitivnih procesov, pa z naravoslovnimi predmeti, pri katerih so dijaki pridobili tudi izkustvo o znanstvenih metodah in teorijah. Tako so primeri s teh področij izhodišče za filozofsko refleksijo, ki omogoči globlji premislek znanstvenih spoznanj z metodičnega, funkcijskega in etičnega zornega kota, kar doprinese k celovitejšemu pregledu nad znanstvenimi prizadevanji, enako pa tudi o pomenu in posledicah razvoja znanosti.

d) Tudi predmet *psihologija*, ki ima tisočletno skupno zgodovino s filozofijo, je prostor mnogih povezav od gnoseoloških do bivanjskih.

e) *Sociologija* pri opredelitvi področja vključuje primerjavo s filozofijo, sociologija pa obravnava še tematski sklop moč in oblast, na katerega je mogoče navezati obravnavo tem iz

politične filozofije s podobno tematiko pri psihologiji in na metodologijo družboslovnih in naravoslovnih znanosti.

č) Pri izbirni temi estetika se odpirajo povezave s področjem umetnosti pri predmetih umetnostna zgodovina, likovna vzgoja in književnost pri slovenščini in tujih jezikih.

d) Filozofija je povezana tudi s slovenščino in tujimi jeziki, ki poudarjeno razvijajo pisne (pisanje različnih esejev - razlagalni, interpretativni) in bralne kompetence (razumevanje in interpretacija besedil), matematiko in fiziko, ki poudarjeno razvijata logično mišljenje.

e) Neposredna medpredmetna povezava pri posameznem dijaku ali dijakinji je še zlasti mogoča pri nalogi, kjer pravzaprav ni omejitve glede izbire teme, edina omejitev je, da se izbranega problema loti filozofsko.

5.2 KROSKURIKULARNE TEME

a) Pouk filozofije pomembno prispeva k dvigu državlanske kulture, ki je nujna za razvoj demokratičnega odločanja, saj spodbuja samostojno mišljenje dijakov in tako veča njihovo zmožnost uvidevanja in presojanja. Tako jih usposablja, da prevzamejo svoj del odgovornosti za probleme sodobnosti. Državljan, ki ne obvladala argumentiranega govora, se ne more polno udeleževati demokratičnih procesov, zato je filozofiranje nujno potrebno za humano oblikovanje skupnega življenja.

b) Pisanje naloge razvija knjižnično informacijska znanja, ker morajo dijaki samostojno raziskati nek problem, pri čemer morajo poiskati ustrezne informacije v dostopnih nosilcih vednosti, klasičnih in elektronskih.

c) Na različne načine se filozofija lahko vključuje tudi v projektne tedne, recimo posvečene okoljski vzgoji, kjer lahko odpre etični vidik onesnaževanja okolja ipd., kar je lahko tudi vključeno v ekskurzije pri drugih predmetih (geografska ali kemijska ekskurzija).

č) Vključuje se v medijsko vzgojo, kjer lahko uporabi svoj metodološki instrumentarij za filozofsko analizo filmov in drugih popularnih oddaj.

d) Pri vzgoji potrošnika lahko analizira vseobsežen in zapovedan fenomen uživanja v potrošniški družbi.

e) Navezava na zdravstveno vzgojo se giblje na dveh ravneh: moralne odgovornosti za lastno življenje in odgovornosti za druge.

6 DIDAKTIČNA PRIPOROČILA

6.1 IZHODIŠČE POUKA

Učitelj je *samostojen* pri izpeljavi procesa poučevanja in uresničevanju ciljev predmeta. Izhodišče pouka je svoboda in samostojnost mišljenja.

- Filozofski problemi so splošni problemi človeškega življenja in bivanja; pri njihovi obravnavi ni toliko pomemben obseg filozofskih misli, ki jih posredujemo, temveč njihovo razumevanje, uvid vanje in ponovno razmišljanje o tistem, kar skušajo misliti filozofi.

6.2 IZVEDBA POUKA

6.2.1 Izbirnost

Učni načrt je odprt in ne predpisuje vsebine pouka v podrobnostih razen pri uvodni temi Kaj je filozofija. Pri modulu A in B učni načrt navaja tri načine (pojmovni, avtorski, problemski) izvedbe tem - učitelj si lahko pomaga s katerim izmed njih, lahko pa oblikuje *svojega*. Vrstni red obravnave tem je prepuščen presoji učitelja. Prav tako po *lastni presoji* izbere tiste probleme, rešitve in pojme, ki se mu zdijo bistveni za razumevanje neke teme. Odprtost se še posebno izrazi pri izbirni temi. Ta ni dodatek k moduloma A in B, temveč njun najpomembnejši del, na kar kaže tudi število dodeljenih ur. Pri modulu C učitelj skupaj z dijaki izbere eno od predlaganih tem in eno od navedenih filozofskih del. Odloči se lahko tudi za izbirno temo in izbirno besedilo.

6.2.2 Metode poučevanja

Učitelj prosto izbira metode poučevanja, vendar naj poseže po tistih, ki dijake najbolj spodbujajo k dejavnemu sodelovanju, saj je prav to najkrajša in najlažja pot do uresnitve ciljev predmeta. Govorjenje, branje in pisanje so neločljivo povezani in nujni za razvijanje ožje filozofskih in splošnih kognitivnih ter metakognitivnih kompetenc, zato opozarjamo na tri učne metode:

6.2.2.1 Dialog

Filozofija je praksa, ki pri dialoškem iskanju resnice ne izključuje nobene ideje, zato je vodilo pouka *dialog*, ki si prizadeva definirati uporabljene pojme in preveriti veljavnost poti razmišljanja.

6.2.2.2 Branje filozofskih besedil

Ponovni premislek tistega, kar so filozofi že mislili, vključuje tudi *branje filozofskih besedil*, zato je delo z besedilom pomemben element pouka. Pri 70 urah se da obravnavati samo krajše odlomke, v programu klasične gimnazije je mogoča povezava pouka grščine in latinščine z branjem filozofskih besedil, pri izbirnem modulu pa je obvezno temeljito poznavanje enega filozofskega dela. Delo z besedilom (s filozofskimi besedili, pa tudi z nefilozofskimi, ki imajo filozofsko vsebino) je v vseh modulih eden od temeljnih načinov pouka. Vendar je v okviru sedemdesetih ur, ko dijaki šele vstopajo v filozofijo, pri branju filozofskih besedil nujno učiteljevo vodstvo, zato je npr. seminarsko delo, pri katerem en ali več dijakov samostojno bere filozofsko delo in ga skupno predstavi pred razredom, manj primerno oziroma nujno zahteva učiteljevo individualno mentorsko delo.

6.2.2.3 Pisanje

Poleg dela s filozofskimi besedili in diskusije tudi pisanje krajših in daljših besedil v šoli in doma (povzetkov, odgovorov na vprašanja, lastnih mnenj, komentarjev, dialogov, esejev, filozofskih dnevnikov ipd.) pomembno prispeva k razvijanju sposobnosti za samostojen premislek dijakov in še zlasti pride do izraza pri izbirni temi in modulu C, kjer esej ni le oblika preverjanja, temveč postane pisanje esejev tudi glavna metoda poučevanja, s katero je mogoče najučinkoviteje uresničiti cilje pouka.

7 VREDNOTENJE DOSEŽKOV

Vrednotenje in ocenjevanje naučenega je pri filozofiji posebno zapleteno. Končni cilj pouka je samostojen razmislek dijakov o filozofskih vprašanjih, ki so del humanega oblikovanja lastnega življenja. Vendar ta razmislek zahteva priprave, tako da ne more biti poglobljeni cilj preverjanja in ocenjevanja na začetku pouka. Zato naj učitelj sprva uporablja zlasti tiste oblike, ki so bolj usmerjene k znanju in razumevanju (izbirne naloge, kratki dogovori), kar seveda ne pomeni, da pouk ni od vsega začetka usmerjen h končnemu cilju in da preverjanje ne vključuje tudi višjih ciljev. Opozorimo naj tudi, da učitelj ni omejen zgolj na običajno ustno in pisno preverjanje, spodbuja in ocenjuje lahko tudi druge izdelke dijakov, npr. domače naloge, filozofske dnevnike, port folije, prispevke k diskusiji, sodelovanje pri urah. V preverjanje naj postopoma vključuje elemente, ki poleg poznavanja in razumevanja zahtevajo še sposobnost za analizo, sintezo in uporabo naučenega, in tako pripravlja dijake za samostojen razmislek, ki se najbolj uveljavi pri pisanju esejev. Razumevanje problemov, sposobnost za analizo predlaganih rešitev, uporaba pojmov, argumentacija, uporaba primerov, s katerimi se od abstraktnih načel spustimo do konkretnosti izkušnje, primerna raba jezika so spretnosti, ki naj bi jih dijaki postopno usvojili. Esej je oblika preverjanja, ki narekuje uporabo vsega naštetega, a ga je zaradi njegove zahtevnosti kot splošno obliko preverjanja smiselno vpeljati šele proti koncu, najbolje pri izbirni temi. Pri izbirni temi pri modulu A in B učitelj znanje dijakov torej preverja s pisanjem eseja. Pri modulu C se cilji in kompetence procesno osvajajo skozi pisanje treh vrst esejev, razpravljalnega, interpretativnega in daljšega, ki je lahko razpravljalen, interpretativen ali kombinacija obojega.